

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики

УДК 338.24.021.8

Поліщук Володимир Олегович

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

напрямок підготовки 6.030501 «Економічна теорія»

АВТОРЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи бакалавра

ОДЕСА – 2019

Кваліфікаційна робота є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Макуха Сергій Миколайович,
Одеський національний економічний
університет, доцент кафедри загальної
економічної теорії та економічної
політики

Захист кваліфікаційної роботи відбудеться 10 червня 2019 року о 9:00 год, на засіданні державної атестаційної комісії в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 202

З кваліфікаційною роботою можна ознайомитися на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 214

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми кваліфікаційної роботи обґрунтовується тим, що в сучасних умовах ринковий механізм є основою функціонування соціально-економічної системи будь-якої розвиненої країни. Водночас потужний економічний потенціал та високі соціальні стандарти життя населення розвинутих країн сформувалися завдяки наявності в кожній із них національної моделі господарювання, яка враховує специфічність багатоманітності факторів економічного, політичного і соціального характеру.

З початком нового століття і тисячоліття світова економіка вступила в період кардинальних трансформацій, зумовлених як новою хвилею технологічних інновацій, так і розвитком людини, піднесенням диверсифікацією її потреб і творчих можливостей. Ці трансформаційні процеси мають системний характер і ведуть до утворення якісно нових структурних характеристик глобальної економіки, які в сукупності означають становлення нового технологічного та соціально-економічного укладів життєдіяльності людства. У рамках цього процесу відбуватимуться кардинальні соціальні зрушення, зумовлені змінами в способах сприйняття світу, системах життєвих смислів і цінностей, ідентичностей та формах комунікацій і людської взаємодії, загалом – в культурі суспільств в її найширшому розумінні. Ці зміни справлятимуть кардинальний вплив на всі структури світової економіки, істотно змінять способи організації підприємництва та пріоритети і методи макроекономічного регулювання і забезпечення економічного зростання й розвитку.

Вже майже двадцять вісім років як Україна обрала ринкову форму розвитку економіки, проте довготривала економічна криза, наростання державного боргу та безліч соціальних проблем свідчать про відсутність у нашій країні ефективної власної моделі господарювання. Україна володіє великими науково-технічними можливостями, щоб активно підключитися до світової трансформації, однак, вона не зуміла досягти високих темпів зростання. В цих умовах актуальним стає пошук найбільш дієвого шляху розвитку української економіки, що вимагає вивчення досвіду застосування в провідних зарубіжних країнах тих чи інших теоретичних концепцій, а також конкретних економічних важелів та інструментів їх реалізації.

Соціально-економічну модель розвитку України важко назвати ефективною: рівень життя населення низький, зростання ВВП незначне, низька частка високотехнологічного експорту, використання застарілих виробничих технологій, висока частка тіньового сектору економіки тощо. Однак варто зазначити, що в модель соціально-економічного розвитку закладені вірні напрямки, інструменти, принципи та особливості розвитку, але вони не знаходять вірного використання та потребують певної зміни. Сучасна соціально-економічна модель розвитку України повинна сприяти подоланню технологічного відставання та визначення науково-технічного прогресу як основи подальшого розвитку економіки.

Тому Україні сьогодні вкрай потрібний справді переворот у ставленні до питання економічного розвитку, переворот у ментальності державних службовців, дотичних до питань регулювання економічної діяльності, для яких головним критерієм в оцінці економічної політики мають стати реальні структурні

зрушення у напрямі пріоритетного розвитку сучасних технологій і видів діяльності, що є їх носіями.

Мета дослідження полягає в концептуальному дослідженні причин та умов трансформації економічної моделі України, факторів впливу на її еволюцію і характер функціонування, з'ясуванні можливостей та розробці шляхів її подальшого ефективного розвитку.

Завдання дослідження:

- систематизувати погляди науковців щодо теоретичного обґрунтування моделі економічного розвитку;
- проаналізувати типи економічних моделей за різними ознаками та класифікаціями;
- розкрити різновиди типів національних економік країн світу;
- дослідити систему утворюючі фактори економічної моделі України;
- проаналізувати вплив глобалізаційних тенденцій на трансформацію моделі економічного розвитку України.

Об'єкт дослідження кваліфікаційної роботи є система економічних відносин, що формують економічну модель як категорію економічної теорії, спричиняють умови та визначають причини і напрямки її трансформації.

Предметом дослідження кваліфікаційної роботи є науково-методологічні засади та практичний інструментарій трансформації моделі економіки України.

Методологічною основою дослідження кваліфікаційної роботи є діалектичний метод, як загальний спосіб наукового пізнання соціально-економічних явищ та процесів. Для аналізу причин та умов трансформації моделі економіки України використовувалися методи порівняння, аналізу і синтезу. Теоретичні положення та висновки, що висуваються в роботі, обґрунтовуються виходячи з принципів діалектичної логіки. Поряд з теоретичним в роботі використовується також кількісний аналіз матеріалів. В ході аналізу порівнюються фактичні данні щодо функціонування економіки України і на цій основі робляться практичні висновки і пропозиції щодо можливості економічного розвитку та сценаріїв подальшої трансформації моделі національної економіки.

Інформаційна база дослідження: матеріали періодичних наукових видань з економічної проблематики, збірники тез наукових конференцій, монографічні дослідження, наукові доповіді, статистичні щорічники, звіти, законодавчі акти, словники.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (86 найменувань) та 9 додатків. Загальний обсяг роботи становить 129 сторінок. Основний зміст викладено на 108 сторінках. Робота містить 4 таблиці, 2 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «*Теоретико-методологічні засади функціонування моделей економічних систем*» розглянуто сутність поняття «економічна модель», фактори існування та ефективного розвитку засад економічної моделі, класифікацію економічних моделей та національних економічних систем, а також поняття «економічна трансформація», їх класифікації за різними ознаками, і досліджено трансформацію поглядів державного регулювання різних вчених-економістів.

Економічна модель – це сукупність економічних категорій та законів, а її сутність полягає в тому, що вона відображає стан розвитку та структуру економічної системи суспільства, в якому вона існує.

Економічні моделі мають відповідати ряду вимог:

- змістовність;
- реалістичність прийнятих посилок і припущень;
- можливість побудови прогнозів;
- можливість інформаційного забезпечення;
- можливість перевірки.

Створення будь-якої теоретичної моделі, у тому числі й економічної, проходить декілька етапів:

- відбір змінних;
- визначення припущень, які необхідно зробити щоб не ускладнювати модель;
- висунення одного або кілька припущень, гіпотез, що пояснюють взаємозв'язок параметрів.

Моделі економічних систем різняться передусім за двома ознаками:

- по-перше, за формою власності на засоби виробництва;
- по-друге, за способом управління і координації економічної діяльності.

У науковій літературі умовно виділяють такі основні моделі економічних систем: традиційна, командна (планово-адміністративна), змішана, ринкова.

1. Традиційна економіка. Ця економічна модель господарювання базується на виробництві товарів по більшій мірі для власного споживання, а економічні відносини регулюються за допомогою звичаїв та традицій. При такій моделі визначним є економічна замкненість; низький рівень спеціалізації та продуктивності праці; перевага ручної праці та природних ресурсів. Природною формою багатства виступає *натуральний продукт* - матеріальні блага, що безпосередньо задовольняють потреби людей (засоби виробництва чи життєві блага), тобто продукти праці не набирають форми товару, тому що вони виробляються для власного споживання. В цілому традиційна система відповідає тому рівню розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, які зумовлюють задоволення незначних за обсягом і примітивних за структурою потреб людей.

2. Командно – адміністративна (або планова) модель. Це економічна система, в якій держава або ради керують економікою. Така економічна модель характеризується тим, що за її умов головні економічні питання вирішує

державний центральний орган, який дає наказ – що, як та для кого виробляти, а також контролює цей процес виробництва.

Головною особливістю командної системи є відсутність у виробників свободи вибору. Так, керівник швейної фабрики не зможе вибрати постачальника тканини для свого підприємства, оскільки план «закріплював» за ним конкретного постачальника. Водночас директор ткацької фабрики не побоюватиметься, що його продукція залишиться нерозпроданою через низьку якість: адже він знає, що швейна фабрика за планом зобов'язана придбати її.

3. Змішана модель економіки. Серед основних рис змішаної економічної моделі виділяють наступні:

- функціонування економіки на засадах плюралізму форм власності – приватної, колективної, державної та розмаїття форм господарювання – оренди, акціонування, кооперації, партнерства;
- розвиток державного підприємництва і формування державного сектору економіки;
- макроекономічне прогнозування, планування і програмування розвитку економіки загалом та її окремих галузей;
- розподіл і перерозподіл державою ресурсів і доходів на основі формування державного бюджету та державних фінансів, здійснення податкової політики і соціального регулювання;
- модифікація ринкового ціноутворення внаслідок запровадження трансфертних цін і державного регулювання цін на ресурси і продукти;
- державне регулювання науково-технічного та інноваційного розвитку;
- регулювання державою та профспілками умов, оплати та ринку праці;
- соціалізація економічної системи капіталізму на засадах соціального страхування і соціального захисту населення, соціального партнерства;
- підтримання конкурентних умов господарювання і запобігання монополізму.

У економічній моделі змішаного типу зазнали змін й основні положення вільного ринку, а особливо конкуренція. Конкуренція в умовах модернізованої економічної системи поповнюється явищем про домову цінової політики, що може негативно вплинути на баланс «покупець-продавець». Це може привести до обмеження умов вибору товарів для покупця.

4. Ринкова економіка. Дана модель економіки заснована на принципах вільного підприємництва, роль основного регулятора економічних відносин тут відіграє ринок. Така модель організована на основі ринкової саморегуляції, при якій координація дій учасників здійснюється державою. В такій економічній моделі структуру розподілу визначають тільки рішення самих покупців, постачальників товарів і послуг. Одним з досягнень ринкової економіки прийнято називати рівність, рівні можливості, хоча насправді можливості визначає соціальний стан.

Основними рисами ринкової економіки є:

- конкуренція виробників та споживачів товарів;
- вільний перелив капіталу між галузями і регіонами;

- розвиток кредитно - банківської системи, утворення фінансового і валютного ринку;
- свобода підприємництва, незалежність товаровиробників і відносна свобода їх діяльності;
- лібералізація цін залежно від попиту і пропозиції;
- вільний обмін товарами і послугами;
- певний рівень попиту населення та місткість ринку;
- ефективне оподаткування;
- забезпечення правових, юридичних норм;
- економічна свобода і обмеження державних монополій.

Та чи інша модель залежить від соціально-економічних та історичних умов розвитку країни, способів державного регулювання економіки, її конкурентних переваг, традицій та інституціональної структури країни. Найбільш відомими є наступні моделі ринкової економіки:

1. Ліберальна (американська) модель. Ця модель побудована на домінуванні різних форм приватної власності та їх взаємодії, на системі усіякого заохочення підприємницької діяльності. Ліберальна модель орієнтована на сильного виробника, який не потребує державного втручання у свою діяльність. Завдання держави – створити ефективні правила економічної «гри» (формальні інститути), сприяти розвитку інноваційної діяльності і проводити дієву грошово-кредитну політику. Прикладом ліберальної моделі національної економіки є економіка США як величезна відкрита економіка із значною ємністю національного ринку та висококонкурентними виробниками.

Американська модель орієнтується на досягнення особистого успіху економічної людини через всебічне заохочення підприємницької активності. Модель називається ліберальною, оскільки вільна конкуренція не передбачає державної підтримки окремих виробників і протекціоністських заходів у сфері зовнішньої торгівлі і валютних відносин.

Відмінними рисами американської моделі є низька питома вага державної власності, високий рівень продуктивності праці, законодавче забезпечення максимальної дії принципів конкуренції, низька питома вага державних витрат у структурі ВВП, високий рівень соціальної диференціації.

2. Регульована ринкова економіка (західноєвропейська модель). Загальною рисою всіх західноєвропейських економік є сполучення ринкового лібералізму і досить жорсткого державного регулювання економіки.

У цій моделі організації економічного і політичного життя можна виділити ті принципи, які забезпечили цій країні розвиток протягом тривалого часу без соціальних потрясінь, глибоких політичних конфліктів, забезпечуючи при цьому високий рівень життя і соціальних гарантій для більшості населення. Головними з них є:

- високий рівень розвитку політичної культури, коопераційний характер відносин між різними соціальними верствами і групами населення і політичними партіями, що склався на основі взаємного розуміння корінних

інтересів, визнання їх законного характеру та готовності вирішувати гострі питання на основі соціально прийнятних компромісів та наукової експертизи;

- в економічній сфері - висока конкурентоспроможність промисловості, що базується на створенні особливого сектора економіки, заснованого на інтеграції між наукою, освітою і виробництвом, на взаємодії державних інститутів з приватним бізнесом, співпрацю або навіть зрощуванні (симбіозі) великих підприємств з малими та середніми в єдині великі науково-виробничі системи, що функціонують як ніби самостійно, інтеграції різних сфер діяльності, починаючи від виробництва нових знань до їх освоєння інноваційним підприємництвом та широкомасштабного тиражування освоєних зразків виробів (інноваційний клімат);

- в соціальній сфері - зростання серед традиційних факторів виробництва (праця - капітал - технології - природні ресурси) значення людського фактора - висококваліфікованого та інноваційного, творчого за характером праці, що одержало вираження в концепції «людського капіталу» і соціальної спрямованості економічного розвитку країни, що забезпечує високий рівень політичної і економічної стабільності суспільства і викликає до життя могутні творчі сили соціуму шведського типу (соціальна орієнтація).

3. Соціально-орієнтована ринкова економіка як різновид моделі регульованої ринкової економіки (модель економіки Німеччини). Ця модель побудована на соціальному захисті населення, запобіганні соціального напруження, активному перерозподілі доходів, виконанні масштабних соціальних програм. У результаті змінюється соціальна структура населення, збільшується частка середнього класу, який стає основним платником податків і фінансовою опорою держави.

До відмінних особливостей моделі соціально-ринкового господарства слід віднести:

- достатньо високу питому вагу у структурі власності підприємств державної форми власності;
- значні державні видатки на реалізацію соціальних програм;
- високий рівень оподаткування приватного сектору і населення зі значними доходами;
- сприяння розвитку конкурентного середовища через державну підтримку малого і середнього бізнесу;
- використання поряд з податково-бюджетними і грошово-кредитними важелями макроекономічного регулювання засобів інвестиційної і структурної політики, а також регулювання зайнятості.

Методологічну основу соціально-орієнтованої економіки складають виключно неоліберальні принципи. Методологічні засади соціально-ринкового господарства розробили представники фрайбурзької школи неолібералізму у Німеччині В. Ойкен, А. Мюллер-Армак, Ф. Бем, В. Репке, Л. Ерхард та ін. Неоліберали створили власне вчення на основі синтезу і подальшого розвитку ідей нової історичної школи і соціального напрямку, які панували у Німеччині в кінці XIX - на початку XX ст., а також принципів традиційного лібералізму. В. Ойкен критикував історичну школу за те, що поза її увагою залишилися

домінуюча роль економіки, що вона зосередилась на виховній та інституціональній функціях держави, залишивши поза увагою її вплив на економіку. Головним важелем економічного зростання В. Ойкен вбачав регулювання монополії і конкуренції.

4. Японська модель національної економіки базується на досить сильній структурній політиці держави та активному використанні національних традицій в менеджменті. Важливою передумовою економічного розвитку Японії став також менталітет нації, який забезпечив прийняття та реалізацію суспільством цілей та засобів реформування економіки.

До особливостей японської національної моделі слід віднести:

- значно суттєвішу ніж в країнах американської і європейської моделей роль держави у регулюванні економічних процесів при невеликій частині державної власності;
- переплетіння капіталу банківських і промислових компаній через взаємне володіння акціями при вкрай незначній індивідуальній власності на акції;
- об'єднання великих компаній з малими і середніми;
- безумовний пріоритет інтересів нації, компанії і виробничої групи над інтересами особистості;
- експортну орієнтацію національної економіки. Забезпечення макроекономічної рівноваги японської економіки досягається через політику структурної збалансованості.

Для реалізації такої політики у 1960-х рр. Японія скористалася ідеями Нобелівського лауреата В. Леонтьєва. На прохання японського уряду ним було розроблено міжгалузевий баланс країни, який складався з 2000 позицій. На основі міжгалузевих потоків продукції на загальнодержавному рівні розробляється система планів, програм і прогнозів, які мають індикативний характер, тобто показують бажані для суспільства орієнтири соціально-економічного розвитку. Загальнодержавні плани враховуються при розробці планів корпораціями.

Структурні перетворення суспільства та економіки цікавили науковців багатьох поколінь. Поняття трансформаційного процесу як соціально-економічного феномену має інституціональне значення та знаходиться на перехресті наукових підходів. Так в економічних науках трансформація та трансформаційні процеси розглядаються як якісна зміна економічної системи

Таблиця 1.2.

Визначення науковцями терміну «трансформація»

Автор, джерело	Зміст поняття
Великий енциклопедичний словник	Зміна структури ... чого-небудь.
Великий економічний словник	Одна з операцій процесу організації, що означає перетворення головної мети в ряд взаємопов'язаних локальних цілей і завдань, що забезпечують досягнення корінних результатів, відображається в формі «дерева цілей».

Велика економічна енциклопедія	Взаємодія різних процесів і явищ у сфері економіки, політики і іншого, які в результаті сприяють приведенню до нової якості соціальної системи в цілому. Як правило, трансформація тісно пов'язується з реформами.
Економічна енциклопедія	Процес перетворення однієї економічної системи в іншу, що супроводжується відмиранням одних елементів, рис, властивостей і появою інших.
Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б.	Перетворення структур, форм і способів економічної діяльності, зміна її цільової спрямованості
Суспицин С.А.	Процес зміни довготривалих стійких показників розвитку багаторегіональної економічної системи країни, очищених від національних трендів
Бродський Б.Е.	Зміна макроекономічної та інституційної структури суспільства: на зміну інститутам планового централізованого господарства, яка передбачає доскональне планування натуральних і вартісних показників роботи підприємств, приходять інститути децентралізованого ринкового господарства, в яких основну роль відіграє механізм узгодження переваг економічних агентів на основі ринкових цін обмінюваних благ.
Мельник Л.Г.	Перетворення соціальних інститутів, соціальних структур, нерідко супроводжується їх докорінним знищенням.
Єрохін С.А.	Зміна структури будь-якого об'єкта в рамках самоорганізованого процесу

Економічна трансформація – це безперервний процес видозмін, серед яких розрізняють разові, дискретні та систематичні.

Трансформації в суспільстві розрізняють:

1. *За об'єктом дії:*

- загальносистемні;
- в структурі цивілізації;
- соціодемографічні (в структурі та динаміці);
- в енергоекологічній динаміці;
- в технологічній структурі суспільства;
- в економічній структурі;
- в державно-політичному та геополітичному устроях;
- в соціокультурному устрої.

2. *За глибиною та тривалістю:*

- короткострокові (поточні);
- середньострокові (при зміні середньострокових циклів);
- довгострокові (при зміні кондратьєвських циклів);
- зверхдовгострокові (при зміні столітніх, цивілізаційних циклів);
- трансформації, що змінюються при зміні тисячолітніх, суперісторичних циклів.

3. *За простором розповсюдження:*

- точкові (у рамках окремого колективу, підприємства);
- локальні (в межах однієї місцевості);
- регіональні (в межах одного регіону країни);

- національні (в межах національної економіки країни);
- міждержавні (трансформації, що охоплюють групу взаємопов'язаних країн або локальних цивілізацій);
- глобальні (трансформації, що охоплюють весь простір земної кулі).

Таким чином, трансформації здійснюються на основі протиборства сил, що представляють собою систему яка вичерпала себе, а також систему, що приходить на зміну існуючій системі, активних діячів в проведенні радикальних інновацій та трансформацій. Ефект трансформації діючої системи на новому витку спіралі циклової динаміки залежить від співвідношення та активності протиборчих сил.

Тематика сутності та ролі держави в економічній системі привертає увагу представників багатьох напрямків економічної думки протягом багатьох століть. Так, відомий економіст XVIII ст. А. Сміт, вважав, що держава має виконувати роль «нічного вартового» здійснюючи функції оборони країни, захисту прав власності, правосуддя, вироблення суспільних благ тощо. Представники неокласичної школи вбачали роль держави у ліквідації таких «фіаско» ринку, як: асиметричність інформації, недосконала конкуренція, наявність зовнішніх ефектів та ін. Вони визнавали необхідність здійснення державою інформаційної, податкової, антимонопольної політик та виробництва державою суспільних благ.

Телеологічний підхід та визнання контрактної природи держави характерні та для економічних поглядів XVII—XVIII ст. Роль держави в той період обмежувалася виконанням функцій, пов'язаних із забезпеченням безпеки громадян, їхнього майна (захист прав власності), створенням необхідної правової бази для взаємовідносин господарських суб'єктів, контролем над виконанням контрактів. Для виконання цих функцій необхідна була матеріальна основа, яка асоціювалася з ліквідними засобами – дорогоцінними металами, а також реальним багатством. Даний підхід найбільш повно проявився в працях меркантилістів.

Наступним етапом розвитку уявлень про роль держави стала робота Адама Сміта «Дослідження про природу та причини багатства народів», в якій стверджується, що «вільна гра ринкових сил (принцип «laissez faire») створює гармонійну побудову держави».

Згідно з класичним підходом держава повинна забезпечувати безпеку життя людини та її власність, розв'язувати суперечки, іншими словами, робити те, що індивідуум або не в змозі виконати самостійно, або робить це неефективно.

А. Сміт обґрунтував ідею «природної гармонії» (рівноваги), яка встановлюється в економіці стихійно, при відсутності зовнішнього (державного) втручання і є оптимальним режимом функціонування економічної системи. Тому держава у жодному разі не повинна втручатися в регулювання економічних процесів. Однак держава повинна перешкоджати розвитку монополістичних тенденцій, зобов'язана забезпечувати політичну стабільність, дотримання законів. Таким чином, за державою повинні бути закріплені деякі базові функції (оборона, правопорядок та ін), необхідні для процвітання ринку.

К. Маркс у «Капіталі» сформулював предмет свого дослідження як вивчення капіталістичного способу виробництва і відповідних йому відносин виробництва та обміну. При цьому Маркс добре розумів, що сфера обміну являє собою сферу вільної поведінки людини.

Що стосується сфери виробництва, то вона представлена у Маркса послідовними процесами, диктує людям необхідність дії. К. Маркс конкретизував своє вчення про подвійний характер праці, що втілена в товарах, розмежовуючи конкретну та абстрактну працю як носіїв відповідно споживної вартості та вартості взагалі.

В основу системи категорій та законів капіталістичного способу виробництва К. Маркс поклав розвиток суперечностей між споживною вартістю й вартістю, конкретною й абстрактною працею, приватним і суспільним характером праці. Дослідження форм вартості (простої, одиничної, або випадкової; повної, або розгорнутої; загальної та грошової) дало змогу глибше охарактеризувати ціну, виявити причини її кількісної та якісної розбіжності з величиною вартості та показати дію основного закону товарного виробництва – закону вартості – через характеристику функцій грошей.

Заслугою неокласичного напрямку є ретельне дослідження безпосередніх обставин, що впливають на формування цін на ринку під впливом сил попиту і пропозиції. Головною характерною рисою сучасної неокласичної теорії є обґрунтування механізму ринкового саморегулювання.

Положення про активне державне втручання в економіку входить в «тверде ядро» кейнсіанства. Цей напрямок займає положення «головної течії» економічної думки протягом 30 – 80-х років ХХ століття.

Дж. Кейнс висунув свою теорію, у якій він спростував погляди класиків на роль держави. Теорію Кейнса можна назвати «кризовою», так як він розглядає економіку в стані депресії. За його теорії, держава повинна активно втручатися в економіку через відсутність у вільного ринку механізмів, які по-справжньому забезпечували б вихід економіки з кризи. Кейнс вважав, що держава повинна впливати на ринок з метою збільшення попиту, так як причина капіталістичних криз – надвиробництво товарів. Він пропонував кілька інструментів. Це гнучка кредитно-грошова політика, нова бюджетно-фінансова політика.

Головними рисами в кейнсіанській моделі регулювання є:

- висока частка національного доходу, що перерозподіляється через держбюджет;
- створення великої зони державного підприємництва на основі освіти державних і змішаних підприємств;
- широке використання бюджетно-фінансових та кредитно-фінансових регуляторів для стабілізації економічної кон'юнктури, згладжування циклічних коливань, підтримки високих темпів росту і високого рівня зайнятості.

Модель державного регулювання, запропонована Кейнсом, дозволила послабити вплив циклічних коливань на економіку протягом більш ніж двох післявоєнних десятиліть. Однак приблизно з початку 70-х рр. стала виявлятися невідповідність між можливостями державного регулювання та об'єктивними економічними умовами.

Починаючи з 70-х рр. ХХ ст., домінуюче положення серед численних економічних концепцій створення механізму регулювання ринкової економіки почав займати монетаризм. Ідейний лідер Чикагзької школи монетаристів – американський економіст Мілтон Фрідмен – стверджував, що економічна свобода

невіддільна від ринкової системи, яка більш життєздатна, ніж командна, і в змозі автоматично досягнути макроекономічної рівноваги.

Державне регулювання монетаристи називають бюрократичним, шкідливим з точки зору розвитку підприємницької ініціативи і таким, що дестабілізує економіку. Головна ідея монетаризму пов'язана із словом «стабільність». Тобто держава повинна проводити таку монетарну політику, яка не викликає непередбачуваних змін у кількості грошей або в умовах їх обігу. Тільки стабільність знизить рівень ризику при проведенні фінансових операцій, отже, і збільшить обсяги довгострокового кредитування, знизить рівень реальної процентної ставки тощо. Кожна економічна теорія має обмежене коло застосування. Закони монетаризму дуже добре підтверджуються в умовах високої інфляції.

По-перше, нез'ясованість впливу міри монополізації економіки на динаміку цін в основоположних працях Фрідмена ставить під сумнів ефективність використання монетарної теорії в умовах таких економік, де ця міра є високою (до них, зокрема, належать економіки постсоціалістичних країн).

По-друге, монетаризм, претендуючи на істину в останній інстанції, не розглядає окремо можливість введення грошових обмежень під час циклічних криз надвиробництва.

По-третє, теоретичні побудови основоположників монетаризму суперечать не тільки кейнсіанській теорії, що є зрозумілим, але й висновкам, підтвердженим деякими фактичними даними.

Проблема взаємовідносин держави та економіки знаходить відображення і в німецькому неолібералізмі (В. Ойкен, А. Мюллер-Армак та ін.). На думку В. Ойкена, основним завданням держави стає забезпечення «правил гри» для всіх господарюючих суб'єктів і підтримку конкуренції як процесу «ліквідації влади». В. Ойкен та його прихильники визнають, що сама конкуренція створює монополію та центри економічної влади, які цю конкуренцію знищують. Тому для того, щоб система вільних цін та механізми еволюції як «процедури відкриття» запрацювали, необхідне державне втручання у вигляді «політики порядку», що забезпечує створення та дотримання норм вільного конкурентного порядку, а не політики преференцій для окремих банківських структур.

У генезі німецького неолібералізму виразно проявилася тенденція до створення систематизованої теорії трансформації тоталітарного ладу з центрально-керованою економікою в демократичний лад на основі вільного ринкового господарства з подальшою його орієнтацією на вирішення соціальних завдань.

Інституціоналісти акцентували увагу на технології. Вони вважали, що знання і технологія – це те, що рухає суспільство вперед. Інституціоналізм розглядає поведінку індивіда як безперервну активність і послідовність вчинків. Економічне середовище, в якому живе людина, спочатку розглядалося як процес зміни цього середовища.

Основні характерні ознаки інституціоналізму:

- критичний аналіз ортодоксальних теорій, побудованих на розробці альтернативних програм;

- спроба інтегрувати економічну теорію з іншими суспільними науками – соціологією, психологією, антропологією, юриспруденцією тощо;
- намагання вивчати не стільки функціонування системи, скільки її розвиток (трансформацію капіталізму);
- аналіз економічних відносин не з позицій так званої економічної людини, її розрізнених дій, а з позицій організації суспільства, держави;
- намагання посилити суспільний контроль над бізнесом, визнання необхідності втручання держави в економіку.

Неоінституціоналізм, який являє собою продовження неокласичних принципів економічного аналізу виводить державне регулювання з «жорсткого ядра» своєї дослідницької програми. Неоінституціональна теорія прагне послабити вплив держави на ринкову економіку. У неоінституціональній теорії держава встановлює фундаментальні правила, що управляють обміном, і забезпечує їх дотримання. Відносини між державою та індивідуумами трактуються в термінах контракту (договору).

Представники різних напрямів економічної думки розглядали матеріальну основу державного регулювання, виходячи зі своїх концептуальних установок – вихідних передумов, аксіом, методології. В основному, це питання входить в структуру науково-дослідницьких програм (парадигм) як проблема ролі та функцій держави в ринковій економіці.

Кожний з розглянутих наукових підходів (або теорій) окремо, незважаючи навіть на явну їх протилежність, з одного боку, представляє тільки одну сторону державного регулювання економіки та його матеріальної основи. При цьому еволюція наукових підходів відповідає різним етапам осмислення поняття «матеріальної основи державного регулювання економіки» як єдності кількісної та якісної визначеності.

З іншого боку, всі вищезазнані наукові підходи складають єдине ціле, описуючи та відтворюючи конкретне явище. Тому цілісне бачення матеріальної основи державного регулювання економіки можна отримати тільки при комплексному використанні різних теорій, тобто на основі методологічного принципу плюралізму. При цьому ми не ставимо завдання формування єдиної теорії матеріальної основи державного регулювання економіки, інтеграції та синтезу різних напрямів, наукових шкіл, теорій та концепцій у даній галузі.

У другому розділі «*Аналіз трансформаційних процесів в економічній моделі України*» проаналізовано моделюючі фактори становлення та розвитку національної економічної моделі України в період незалежності, а також економічні засади впливу глобалізаційних процесів на сучасну економічну модель України.

Україна, як і інші держави, що утворилися після розпаду СРСР, перебуває в процесі трансформації, який характеризують як перехід від адміністративно-командної до ринкової економіки. Загальний стратегічний вектор розвитку України – розбудова змішаної соціально орієнтованої економіки постіндустріального типу. Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, мають певну специфіку, пов'язану з такими аспектами:

- тривалий час вітчизняна економіка функціонувала як складова єдиного народногосподарського комплексу СРСР, що розвивався на директивно-планових засадах;

- штучна відірваність від загально цивілізаційного поступу визначила інверсійний характер переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки, пов'язаний зі специфікою економічних перетворень;

- соціально-економічні трансформації характеризуються винятково високою залежністю економічних процесів від політичних рішень.

Формування в Україні нової економічної системи висунуло перед державою та суспільством складні і масштабні проблеми. Це пояснюється тим, що процес суспільного реформування охоплює всі складові соціально-економічного організму та вимагає узгодженості, синхронізації дій щодо їх перетворень. Додаткова складність виникає внаслідок того, що інститути різних економічних систем – командно-адміністративної та ринкової – погано взаємодіють, суттєво знижуючи ефективність функціонування «країн з ринком, що розвивається».

Розвиток економіки України характеризується поглибленням структурних диспропорцій та загальною розбалансованістю виробництва, його низьким технічним рівнем із високою ресурсо- та енергоємністю, відбувається загострення протиріч, пов'язаних із відсталістю більшості вітчизняних галузей, що негативно впливає на потенційні можливості подальшого економічного зростання. Остання фінансово-економічна криза вкотре показала структурну невідповідність економіки України, її неготовність до різких коливань попиту й загострення конкуренції на сировинних ринках.

Структурні пропорції в економіці, які склалися нині, не дають можливості забезпечити створення в Україні економічно незалежної, самостійної господарської системи та не сприяють підвищенню конкурентоспроможності власного виробника і входженню до світового ринку як рівноправного партнера. Унаслідок кризових явищ окремі промислові підприємства змушені зупинити виробництва, проте часом зупиняються не тільки нерентабельні, але й перспективні підприємства з досвідченим управлінським персоналом, високим виробничим потенціалом, добрими експортними можливостями. Кардинальні зміни в загальносвітових тенденціях соціально-економічного розвитку другої половини ХХ ст. обумовили актуальність аналізу стану й динаміки галузевої структури національної економіки.

Основними причинами глибокої економічної кризи в Україні є відсутність моделі трансформації економіки на ринкових засадах, яка б відповідала специфіці нашого суспільства, а також відсутність надійної системи економічної безпеки, яка б сприяла створенню самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально спрямованої економіки та забезпечила б її захист від зовнішніх та внутрішніх деструктивних впливів.

Головною метою стратегії України є забезпечення такого економічного розвитку, при якому можливо було б створити умови для розвитку соціально-економічних інтересів громадян, забезпечення макроекономічної стабілізації, збереження цілісності держави, що й забезпечать її економічну незалежність.

Об'єктивна необхідність трансформації економіки України обумовлена загальною логікою переходу від історично доведеної та економічно неефективної адміністративно-командної моделі до порівняно ефективної ліберально-капіталістичної соціально-орієнтованої ринкової моделі організації економічної життєдіяльності суспільства.

Забезпечення успіху перехідного періоду вимагає від України вчасного оперативного реагування на зовнішні фактори. Ігнорування їх веде до негативних наслідків, зокрема, до втрати конкурентоспроможності вітчизняної економіки та загострення кризового стану.

Розвиток економіки супроводжується безперервними різномасштабними трансформаціями. У контексті трансформації економіки України під терміном «трансформація», або одно функціональний йому процес, «структурні зрушення» слід розуміти процес адаптації (кількісного та якісного пристосування) елементів економічних систем на макро-, мезо-, та мікрорівнях та їх взаємозв'язків відповідно до закономірностей функціонування та розвитку ринкового господарства, який приводить до формування якісно нової структури.

Трансформаційні процеси в економічній системі України мають свої характерні особливості. В країні, по суті, не було власної економічної системи – це була підсистема єдиного народногосподарського комплексу СРСР, яка була сформована для його обслуговування та не включала багатьох необхідних для самостійної системи елементів. Основний зміст трансформаційних перетворень в країні, таким чином, полягає в переході до комплексної та цілісної економічної системи, яка буде функціонувати на ринкових засадах. Об'єктивною необхідністю трансформації економічної системи України є:

- перехід від екстенсивних методів господарювання до інтенсивних, забезпечення структурної перебудови економіки на базі новітніх технологій, розвиток та розширення наукоємних виробництв;
- реалізація програми нарощування виробництва товарів споживчого ринку збалансованих з динамікою платоспроможного попиту;
- пріоритетність малих форм господарювання;
- стримування інфляції та індексація всіх кількісних параметрів економічних показників;
- забезпечення ефективності соціальних перетворень.

Обґрунтування діяльності держави в трансформаційних соціально-економічних процесах має акцентувати увагу на «український шлях» та передбачає пошук позицій підвищення ефективності української економічної системи.

Внутрішньо-системні трансформації відбуваються в усіх країнах світу. Трансформаційна економіка, за визначенням В. Геєця, передбачає зміну структури економічної системи та створення нових форм розвитку, причому трансформація не зводиться лише до ринкових реформ, а має комплексний характер, включаючи перетворення у політичній, соціальній, інституціональній та економічній сферах, що синхронізуються між собою у просторі та часі.

Відмінною рисою українських трансформаційних процесів від концептуальних рис трансформаційних процесів інших країн є те, що вони носили

революційних характер. У кінці ХХ ст. Україна змінила пріоритети власного соціально-економічного розвитку і стала на шлях радикальних соціально-економічних змін з урахуванням досвіду й досягнень розвинутих країн світу. Однак у результаті відсутності в нашій державі ефективної національної економічної моделі, заснованої на ринкових засадах та невдалих спроб запозичення елементів інших моделей економічного розвитку, зокрема моделі економічних реформ, що відома як «вашингтонський консенсус», перехід у нову якість набув руйнівного характеру. Замість прогресивних економічних та науково-технологічних зрушень, побудови соціально орієнтованої демократичної держави, підвищення матеріального добробуту та високого рівня життя населення, економіка України опинилася в глибокому занепаді.

Головними цілями ринкової трансформації економіки України є:

- створення надійного фундаменту зростання добробуту населення;
- стимулювання швидкого економічного зростання;
- підвищення продуктивності праці;
- досягнення світового рівня ефективності використання матеріальних ресурсів через запровадження новітніх технологій;
- вироблення достатніх обсягів продукції, яка користується попитом;
- забезпечення високої якості товарів та послуг;
- створення умов для зростання реальних доходів населення.

Аналізуючи стан й перспективи розвитку економічної системи України, слід відзначити, що за роки незалежності не вдалося створити економічну систему, здатну забезпечити прогресивний розвиток країни; процес суверенізації було обмежено здобуттям зовнішніх політичних атрибутів (40% покриття дефіциту державного бюджету припадає на зовнішні джерела); серйозну загрозу для безпеки держави становлять «тінізація» та криміналізація економіки (тіньовий сектор становить до 50% економіки).

Серед причин економічної кризи в Україні є відсутність або нерозвиненість багатьох необхідних інститутів (інститут – це порядок, закріплений у формі закону або установи, це створені людьми норми, правила поведінки, які структурують політичні, економічні і соціальні взаємодії), які опосередковують зв'язки між ринком, державою і суспільством.

В Україні не сформовано ефективних механізмів взаємодії держави і ринку. Держава неохоче підтримує підприємництво, а підприємництво здебільшого обходить інтереси держави. Відбувається боротьба груп інтересів. Ці групи отримують можливість прямо впливати на розробку законотворчих і урядових документів. Нині бізнесмени іронізують, що найбільш доходними із існуючих цінних паперів є постанови уряду. Інвестиції в лобізм є високопродуктивними і підтверджують тезу інституціоналізму про наявність «ренто орієнтованої поведінки».

На думку деяких дослідників, найістотнішою перешкодою на шляху перехідного періоду є відсутність справжньої системи чітко визначених прав на власність, яка є одним із фундаментальних компонентів організаційної інфраструктури ринкової економіки і водночас життєво необхідною умовою виникнення і розвитку нового стабілізуючого сектора класу малого та середнього

підприємництва. Для швидкої й ефективної передачі державного майна у приватні руки розроблено нові методи та схеми приватизації. Одним із таких методів у країнах Центральної та Східної Європи, що передбачав передачу державного майна приватному сектору, став метод малої приватизації.

Нові виклики світової економіки поставили перед Україною об'єктивну необхідність розвитку в умовах глобалізації і як результат – неготовність до глобальної конкуренції та глобальної інтеграції. Проблеми соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації пов'язані з тим, що державі доводиться вирішувати питання оптимального включення в глобальну економіку в умовах незавершеної системної соціально-економічної і політичної трансформації. Сказати про те, що Україна знаходиться в перехідному режимі, не є остаточно вірним, так як перехід не відповідає ні часовому, ні ідеологічному поняттю, тобто досягненню поставленої мети (у даному випадку створення розвинутої ринкової економіки). Тому при визначенні етапу трансформації, у якому знаходиться Україна на сьогоднішній момент, найчастіше використовують термін пост транзитивної економіки або економіки країни з ринком, що розвивається.

Доцільними характеристиками економіки України можуть бути нестабільність та знаходження в стані депресії, спад промислового виробництва носить в собі системний характер, глибокі інфляційні процеси протікають поруч з інтенсивним зростанням усіх видів неплатежів, загострилися відносини між підприємствами. Окрім того, при розгляді утвореної ситуації особлива увага приділяється відсутності інноваційної активності підприємств. На багатьох підприємствах, досить тривалий час не впроваджується нова технологія, не проводиться модернізація існуючих технологій, відсутні схеми переробки, слабка автоматизація тощо. Це негативно відображається на конкурентоздатності продукції, та ще більш негативно – на виробленні прогресивних тенденцій у формуванні соціально-економічної політики.

На сучасному етапі до основних тенденцій трансформації соціально-економічних процесів української економіки можна віднести подальше поглиблення соціальної нерівності за більшістю показників (політичними, економічними, соціальними тощо) та маргіналізацію значної частини населення, що несе в собі зростання напруженості в суспільстві. З одного боку, соціальна нерівність є результатом сформованої за останні роки системи розподілу доходів, доступу до економічних, політичних та соціальних ресурсів, а з іншого боку – результатом державної політики, що проводиться у країні. Подальший розвиток процесів розшарування в українському суспільстві залежатиме від швидкості економічного та політичного реформування, від зміни державної ідеології.

Понад двадцять вісім років української незалежності для України не стали періодом динамічного соціально-економічного розвитку, що більшою мірою обумовлено відсутністю застосування належних чітких механізмів та інструментів макроекономічного регулювання. Характеристика структурних складових економіки країн показує, що зростання не забезпечує повного подолання суперечностей, які негативно впливають на основні показники соціально-економічного розвитку. Зазначені проблеми можуть бути розв'язані

тільки комплексно із широким застосуванням важелів макроекономічного регулювання.

На сьогодні переважаючими стають кризо утворюючі чинники, надбані Україною останнім часом. У сукупності це дає колосальний негативний ефект і робить економіку України залежною від впливу інших держав, особливо у формуванні пріоритетів соціально-економічного розвитку. Залежність національної економіки та пріоритетів соціально-економічного розвитку від світового господарства має не тільки негативні наслідки, але й позитивні внаслідок збільшення зовнішнього попиту.

Однак криза світового господарства свідчить про те, що залежність національної економіки від інтеграційних процесів повинна бути раціональною, тобто повинно бути збалансоване співвідношення між внутрішнім ринком і експортом. Позитивним на даний час для України в ситуації кризи світового господарства є, як би парадоксально це не звучало, – нерозвиненість економіки й слабка інтеграція у світові товарний і фінансовий ринки.

Окрім того, на тлі погіршення кон'юнктури на світовому ринку й зниження ділової активності в розвинутих країнах, ситуація в Україні для інвесторів буде більш привабливою. Ці обставини є досить слабкою втіхою для згладжування негативних складових, що впливають на економіку України, однак це показує неоднозначність кризо утворюючих чинників. За останні роки свого існування в Україні загострилися і без того складні політичні відносини, що суттєво погіршують стан формування пріоритетів соціально-економічного розвитку.

Зазначені обставини формують основи антикризового управління як основи формування оптимальної моделі пріоритетів соціально-економічного розвитку в трансформаційному пост-транзитивному періоді, а також принципи поведінки підприємства в таких умовах, основним з яких є готовність підприємства сприйняття й подолання кризової ситуації.

У третьому розділі *«Напрямки та перспективи подальшого розвитку економічної моделі України»* визначено основні напрямки та перспективи подальшого розвитку економічної моделі України та можливості використання в Україні досвіду функціонування окремих елементів національних економічних моделей країн світу. Запропоновано шляхи подолання суперечностей трансформації національної економічної моделі України та окреслено перспективи її подальшого розвитку.

Кожна країна з урахуванням своєї специфіки (історичних, соціокультурних, економічних умов, а також типу суспільно-політичного устрою держави) формує власну модель економіки. Для формування власної економічної моделі Україні буде корисним використання досвіду інших держав. При цьому повинні бути враховані особливості українського менталітету, геополітичного положення, національного устрою та інші фактори.

Взагалі економічні моделі у світі розділяють і називають за місцем їх функціонування. Наприклад, японська у Японії, французька – у Франції, американська – у США і т. д. Жодна з них не може бути ідеальною і тим більше панацеєю для нашої країни, тому що кожна має як певні позитивні, так і негативні риси та недоліки. Так, у Швеції велику частку (до 60–70 %) витрат своїх громадян

на навчання у школі і професійну орієнтацію бере на себе бюджет країни. Таким чином підтверджується теза про найбільшу у світі соціальну орієнтованість шведської економічної моделі.

Американська модель економіки навпаки, найменш соціально орієнтована, тому що дуже малий відсоток коштів іде на соціальні програми, проте дуже багато грошей витрачається на оборону своєї країни та допомогу іншим країнам світу (економічну, політичну, воєнну і т. д.). При цьому американські громадяни платять податків значно менше ніж, наприклад, громадяни Німеччини та Франції. Дуже багато американських соціальних програм фінансується із різноманітних недержавних фондів, що викликає позитивні відгуки своїх громадян і створює привабливий імідж всієї країни за кордоном. Французьке суспільство взяло на озброєння модель економіки дуже схожу на шведську і трохи доповнило її своїми реаліями. Але на жаль не досягли такого ефекту як у Швеції. Дуже збалансовану модель розвитку має японська держава, при якій як маленькі бізнес-структури, так і великі транснаціональні компанії свою господарську діяльність строго регламентують і підпорядковують національній ідеї.

За висновками українських ведучих економістів (Геєць В.М., Зверяков М.І. та інш.) жодна з представлених економічних моделей для нашої країни не підходить. Економічній моделі України притаманні такі якісні характеристики, як триадність та інтегративність. Економічна модель є триадною, тому що складається із трьох моделей – моделі державного соціалізму, моделі державно-монополістичного капіталізму, моделі народного капіталізму.

Водночас, економічна модель України фактично є інтегративною, оскільки в ній поєднані три моделі (складові), що не об'єднані спільною властивістю. В жодній країні Європи не має такого «букету» в економіці, тому що поєднання трьох економічних моделей не дає українським підприємствам і підприємцям можливості самостійно інтенсивно розвиватися.

Кожна з економічних моделей відбиває різні суспільні інтереси та має свої атрибути, як-от:

- тип власності;
- цілеспрямованість;
- ідеологічне підґрунтя;
- внутрішній і зовнішній виміри;
- певна модель влади;
- мотивація;
- тип соціально-економічного середовища;
- характер функціонування; способи, механізми та інструменти реалізації;
- роль держави;
- управлінські інститути;
- носії і прибічники.

Крім того, кожній із економічних моделей притаманне своє ідеологічне підґрунтя, модель влади, характер розвитку, способи реалізації, управлінські функції, носії, прибічники і супротивники.

Модель державного соціалізму – система економічних відносин, яка базується на державній власності та надмірній ролі держави як владного деміурга, що керує всіма соціально-економічними процесами, які відбуваються у країні. Ця модель розвитку економіки дісталася нам у спадок від російсько-радянської імперії, складовою якої була Україна.

Модель державного соціалізму орієнтована на всебічний розвиток державної власності, державного сектору економіки, існування тотальної адміністративно-командної бюрократичної системи, державної валютної та зовнішньоекономічної монополії, трудових армій, колгоспів і радгоспів, фабрично-заводської організації промислового сектору, директивного планування, низки популістських соціальних програм та пільг. Ідеологічною основою моделі державного соціалізму є комуно-соціалістична ідеологія, а її найбільшими апологетами – представники соціалістичної та комуністичної партій. Цій моделі, як довела історія розвитку всіх посткомуністичних країн, притаманний реакційний, тоталітарно-тиранічний характер.

Сучасну ринкову економічну систему, характерну для більшості розвинутих і заможних європейських держав, репрезентує модель народного капіталізму, яка відповідає як національним інтересам України щодо забезпечення її економічної незалежності, так і ментальності українців.

Основними параметрами економічної моделі народного капіталізму у внутрішньому вимірі є:

- усунення умов для розвитку в Україні державно-монополістичної, кланово-олігархічної економічної моделі;
- скорочення питомої ваги етатизму в житті кожного громадянина та надання йому якомога більшого спектра свобод;
- упровадження експортоорієнтованої, інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки;
- формування відносин між економічними суб'єктами на принципах відкритої конкуренції;
- перетворення приватної власності на органічний елемент суспільного устрою, притаманного більшості населення України, а не привілейованій вузькій касті олігархів;
- формування національної буржуазії, органічною складовою якої має стати потужний середній клас приватних власників;
- створення великої кількості малих та середніх приватних суб'єктів господарювання, що сприятиме відновленню генетично властивого українській нації тяжіння до приватної власності, зведення самостійних приватних господарств, вільного об'єднання для використання кооперативних форм праці;
- запровадження простої в адмініструванні моделі оподаткування, що заснована на п'яти прямих податках;
- зміцнення національної грошової одиниці; введення валютного комітету, що передбачає прив'язку гривні до чотирьох основних валют;
- здійснення національної кадрової революції: в уряді, на підприємствах ключові позиції мають зайняти національне свідомі, економічно підготовлені,

високоосвічені, ефективні фахівці, які дотримуються принципів християнської моралі в повсякденному житті.

Зовнішній вимір моделі народного капіталізму передбачає перетворення України на потужну центральноєвропейську державу.

Модель державно-монополістичного капіталізму передбачає створення замкнених груп олігархічного спрямування, базується на державно-монополістичній власності та орієнтується на пріоритетний розвиток експортоорієнтованої та сировинної моделі економіки.

Сутність моделі: до влади приходять клан, що вийшов із надр комуністичної номенклатури. Він захоплює й перерозподіляє державну власність в особистих інтересах, усе більше трансформується у верховну касту, яка набуває рис фінансової олігархії. Економічна модель, де власність тотально-монополізована і належить кільком кланово-корпоративним групам, які утворили систему владної олігополії, призводить до формування відповідної монопольної моделі влади. Влада, як і власність, зосереджується в руках однієї верхньої касты.

Таблиці 3.1

Передумови формування національної моделі соціально-економічного розвитку

Передумови формування національної моделі соціально-економічного розвитку на довгострокову перспективу	
<i>Загальні (спільні) для всіх пост трансформаційних економік</i>	<i>Специфічні для вітчизняної економіки</i>
Ліквідація планово-адміністративної системи господарювання	Несвоєчасність проведення економічних реформ
Структурна перебудова економіки країни	Переважно ресурсовитратний характер виробництва
Відсутність досвіду проведення соціально-економічних реформ	Значна корупція та використання адміністративного ресурсу у власних цілях
Приватизація державного майна	Низький рівень стандартизації та сертифікації товарів і послуг
Лібералізація цін та інфляційні процеси в країні	Значний дефіцит бюджету
Недостатність коштів для реалізації трансформацій у державі	Нераціональне витрачання коштів для структурної перебудови економіки
Руйнування міждержавних і техніко-виробничих зв'язків	Значні зовнішні запозичення для фінансування економічних реформ
Нерозвиненість фінансово-банківської системи	Нестабільність політичного становища
	Відсутність соціально-економічного курсу країни
	Особливості менталітету та стереотипу нації
Наслідки соціально-економічного розвитку країни в період трансформації економіки	
<i>Економічні</i>	<i>Соціальні</i>
Зниження конкурентоспроможності країни	Неефективні соціальні програми
Ефективна інвестиційна політика	Низький рівень і якість життя населення
Відсутність своєчасних протекціоністських заходів	Невідповідність змін між рівнями продуктивності та оплати праці

Високий рівень неофіційної економіки	Зростання рівня безробіття
Нерозвиненість фондового ринку	Відтік людського капіталу за кордон

Щоб стати конкурентною європейською державою, Україна має вибудувати поетапно власну модель соціально-економічного розвитку, оскільки для створення конкуренції розвинутим країнам світу вітчизняній економіці перш за все необхідно швидкими темпами досягти їхнього рівня розвитку. Тому в основу національної моделі покладено принцип формування відносин між економічними суб'єктами на принципах відкритої конкуренції і скорочення питомої ваги етатизму в житті кожного громадянина та надання йому якомога більшого спектра свобод.

Таблиці 3.2

Особливості побудови національної моделі соціально-економічного розвитку України

Умови побудови національної моделі соціально-економічного розвитку України	
Активізація та правове забезпечення ринкових інститутів	Розвиток освіти та підвищення престижу наукоємних спеціальностей
Посилення конкурентоспроможності продукції	Посилення ролі профспілок як вагомого посередника між підприємством та робітником
Приватизація в межах правового поля	Скорочення обсягів зовнішніх запозичень
Створення економічних і правових умов для детінізації економіки	Поступовий перехід до європейської оплати праці
Створення сприятливого інвестиційного клімату	Формування стабільного податкового законодавства
Формування достатнього обсягу власних фінансових ресурсів реального сектора економіки	Формування раціональної структури експорту та імпорту
	Сприяння розвитку імпортозаміщуючих виробництв
Базові складові формування національної моделі соціально-економічного розвитку України	
Продовження проведення соціально-економічних реформ	Активізація громадянської позиції населення
Розширення можливостей внутрішнього ринку	Створення правових умов для реалізації соціально-економічної стратегії країни
Пріоритетність сфери виробництва над сферою торгівлі	Пріоритет соціально не захищених категорій громадян
Становлення потужного середнього класу	Зниження матеріало- та енергоємності виробництва
Запровадження адресної соціальної допомоги	Підвищення рівня та якості життя населення
Залучення приватних підприємств і громадських організацій до надання соціальних послуг населенню	Зменшення залежності національної економіки від країн-енерго виробників
Активна політика держави щодо підтримки повної зайнятості населення	Пошук і запровадження альтернативних джерел енергії

Отже, такий розвиток буде поступальним і не надто швидким. Пропорції між приватним і державним секторами будуть поступово змінюватися на користь

першого, однак передбачається тривалий період їх співіснування. Тож цей симбіоз з його конфліктами і тертям буде неминучим протягом тривалого строку. Створення конкуренції не лише в приватному секторі, а й у державному, спровокує, на нашу думку, покращення якості надання державних послуг, а також посилить контроль за витрачанням бюджетних коштів. Крім того, за таких умов державні підприємства створять конкуренції не лише всередині власного сектора, а й зможуть конкурувати з приватними, що, в свою чергу, спровокує покращення якості товарів і послуг.

Враховуючи особливості національної економіки, можна визначити основні умови побудови національної моделі соціально-економічного розвитку, яка увібрала найкращі та результативні ознаки в країнах із соціально орієнтованою ринковою економікою:

- оптимальний перерозподіл ВВП через бюджет близько 50 %;
- пріоритети виробництва над сферою обігу;
- активна політика держави, щодо підтримки повної зайнятості населення;
- адресна соціальна допомога;
- залучення приватних підприємств та громадських організацій до надання соціальних послуг населенню;
- активізація громадянської позиції населення;
- реалізація ідей соціальної солідарності та справедливості;
- створення правових умов для реалізації соціально-економічної стратегії країни;
- пріоритет соціально не захищених категорій громадян та ін.

Отже, кожна країна, маючи свої уявлення про соціальну справедливість, ментальність і традиції, формує власну соціально-економічну політику, яка притаманна лише їй, а тому скопіювати Україні, якусь із вже існуючих моделей як найкращу неможливо, адже необхідно сформувати власну національну модель соціально-економічного розвитку на довгострокову перспективу, вбираючи із інших найкращий досвід і пристосовувати поетапно до власної економіки.

ВИСНОВКИ

Україна вступає в нинішню епоху кардинальних глобальних трансформацій з істотно деформованою структурою та недосконалою моделлю економіки, яка за період державної незалежності зазнала очевидного структурного спрощення та наблизилась до структурних характеристик менш розвинених країн світу. Істотна деформація структури економіки значною мірою зумовлена існуванням завищеної частки приватного (головним чином елітарного) споживання і критично низькими рівнями інвестицій в основний капітал. Вони істотно стримують її модернізацію та розвиток, визначають консервацію економічної відсталості та низький рівень міжнародної конкурентоспроможності.

Україні необхідно знайти своє місце в глобальній економіці, використовуючи для цього сильні сторони свого економічного, виробничого, науково-технічного та інтелектуального капіталу. Багато зусиль необхідно для того, щоб забезпечити перехід у міжнародному розподілі праці від сировинної до науково-технічної спеціалізації. Зростання конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках – неодмінна умова зміцнення економічного становища України у світі.

Технологічний компонент зазначених глобальних змін, який нині характеризується як четверта промислова революція, становитиме кардинальний, по суті екзистенційний, виклик не лише для низки галузей економіки, а й для окремих країн світу. Країни, що покладаються на пасивні схеми економічного розвитку, без вкладання зусиль у власний технологічний розвиток можуть опинитися у пастці і втратити позиції у світовій економіці. Участь України у процесах четвертої промислової революції істотно ускладнюється наявними структурними диспропорціями в економіці.

Має місце істотне відставання України від світових інноваційних лідерів – не лише серед розвинених країн світу, а й багатьох країн, що розвиваються. Україну кардинальні структурні зрушення у світовому господарстві ставлять перед дилемою: або долучитися до провідних трендів економічного розвитку під впливом новітніх технологій, або опинитися на узбіччі світового господарства та світової цивілізації загалом. Відповідь на цей виклик можна знайти лише в рамках стратегічно орієнтованої національної політики розвитку, зміни філософії, що лежить в основі економічної поведінки в Україні, та поширення «культури довгостроковості» серед управлінців усіх рівнів.

Принципами довгострокової політики України мають стати стимулювання попиту на інноваційні продукти та відповідні зміни у споживчих преференціях, диверсифікація і зміни в структурі форм капіталу (пріоритет людського (гуманітарного) та інтелектуального капіталів), перетворення фактора довіри на ключовий економічний актив, опора на власні культурні основи розвитку та гарантування безпеки розвитку.

Отже, основним завданням розвитку економіки України в цих умовах є трансформація моделі економічного зростання – перехід до інноваційного типу розвитку з метою завершення структурної перебудови економіки і прискорення темпів економічного зростання, досягнення високої конкурентоспроможності на

світовому ринку шляхом забезпечення відновлення продукції і технологій, збільшення експорту високотехнологічної продукції в його загальній структурі, поступового забезпечення імпортозаміщення, розумного використання всіх необхідних ресурсів.

Нова модель економічного зростання, що ґрунтується на інноваційному типі розвитку, передбачає зміну самого поняття науково-технічного прогресу і науково-технічного розвитку. З'являються нові пріоритети: добробут, інтелектуалізація виробничої діяльності, використання високих і інформаційних технологій, екологічність. Ця модель потребує нової фінансово-кредитної політики, ефективного стимулювання інновацій, розвитку наукомістких та скорочення природо експлуатуючих галузей – на макрорівні; зміни типу підприємницької діяльності, активного залучення до виробництва дрібного та середнього приватного бізнесу – на мікрорівні. Характерною ознакою нової моделі економічного зростання є широкий розвиток венчурного підприємництва, залучення ризикового капіталу до фінансування інноваційного підприємництва.

Трансформацію соціально-економічної моделі розвитку України необхідно здійснювати шляхом усунення причин, що роблять національну економіку України непривабливою для європейських інвесторів, які можуть стати потенційними джерелами для здійснення трансферу технологій на міжнародному рівні, а також на основі загального інноваційно-технологічного рівня країни.

Доцільно визначити наступні вектори формування дієвої соціально-економічної моделі розвитку України:

1. Вироблення дієвих механізмів реалізації моделі соціально-економічного розвитку України та взаємодії між усіма її елементами.
2. Внесення коректив у модель шляхом імплементації принципу децентралізації влади.
3. Визнання інноваційного розвитку як двигуна національної економіки країни.

Зазначені складові спроможні сприяти виведенню економіки України на шлях побудови парадигми власної економічної системи, яка ґрунтуватиметься на засадах ефективного стійкого розвитку.

Отже, трансформація сучасної соціально-економічної моделі розвитку України та побудова на її основі нової більш дієвої моделі можлива у випадку підвищення ролі технологій та інновацій у розвитку національної економіки країни. Це можливо здійснити тільки у випадку подолання залежності системи фінансування науки від державного бюджету країни, тобто фактична відсутність повноцінних НДДКР, здійснюваних за рахунок приватного капіталу та безпосередньо кадрами підприємств; припинення поступового скорочення обсягів інвестування у розвиток науки.

АНОТАЦІЯ

Полищук В. О. «Трансформація моделі економіки України».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за напрямом підготовки 6.030501 «Економічна теорія». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2019.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти дослідження причин та умов трансформації економічної моделі України, факторів впливу на її еволюцію і характер функціонування, з'ясуванні можливостей та розробці шляхів її подальшого ефективного розвитку.

Проаналізовано погляди науковців щодо теоретичного обґрунтування моделі економічного розвитку, а також типи економічних моделей за різними ознаками та класифікаціями, і системоутворюючі фактори економічної моделі України, а також досліджено вплив глобалізаційних тенденцій на трансформацію моделі економічного розвитку України.

За результатами проведеного дослідження визначено основні напрямки та перспективи подальшого розвитку економічної моделі України та можливості використання в Україні досвіду функціонування окремих елементів національних економічних моделей країн світу. Запропоновано шляхи подолання суперечностей трансформації національної економічної моделі України та окреслено перспективи її подальшого розвитку.

Ключові слова: економічна трансформація, господарська система, розвиток, національна економіка, державне регулювання, структурні трансформації.

АНОТАЦІЯ

Полищук В. О. «Трансформация модели экономики Украины».

Квалификационная работа на получение образовательной степени бакалавра по направлению подготовки 6.030501 «Экономическая теория». – Одесский национальный экономический университет. – Одесса, 2019.

В работе рассматриваются теоретические аспекты исследования причин и условий трансформации экономической модели Украины, факторов влияния на ее эволюцию и характер функционирования, выяснение возможностей и разработке путей дальнейшего эффективного развития.

Проанализированы взгляды ученых о теоретическом обосновании модели экономического развития, а также типы экономических моделей по различным признакам и классификациям, и системообразующие факторы экономической модели Украины, а также исследовано влияние глобализационных тенденций на трансформацию модели экономического развития Украины.

По результатам проведенного исследования определены основные направления и перспективы дальнейшего развития экономической модели Украины и возможности использования в Украине опыта функционирования отдельных элементов национальных экономических моделей стран мира.

Предложены пути преодоления противоречий трансформации национальной экономической модели Украины и намечены перспективы дальнейшего развития.

Ключевые слова: экономическая трансформация, хозяйственная система, развитие, национальная экономика, государственное регулирование, структурные трансформации.

ANNOTATION

Polishchuk V. «Transformation of the Model of Ukrainian Economy». Qualifying work on obtaining a bachelor's degree in the specialty 6.030501 «Economic Theory». – Odessa National University of Economics. – Odessa, 2019.

This work reviewed theoretical aspects of the study of the transformation of Ukraine's economic model causes and conditions; its evolution influencing and functioning factors; identification of possibilities and ways elaboration for its further effective development.

This work analyzed scientists' views on theoretical basis of the economic development model, as well as economic models types based on various features and classifications; core factors of the economic model of Ukraine. Also the work researched globalization tendencies influence on the transformation of the Ukraine's economic development model.

In conclusion the study determined the main directions for the further development of the economic model of Ukraine; suggested the ways of getting of the transformation of the national economic model of Ukraine acts together and outlined the prospects for its further development.

Keywords: economic transformation, economic system, development, national economy, state regulation, structural transformations.